

Етъра – едно пътуване до възраждането

Един от най-посещаваните туристическите обекти в Централна Стара планина е архитектурно – етнографският комплекс Етъра, единственият у нас етнографски музей на открито, с действаща експозиция. Разположен в северните склонове на Стара планина, само на 8 км от столицата на хумора град Габрово. Комплексът заема площ от около 70 декара и в него са разположени 50 обекта – технически съоръжения на вода, къщи със занаятчийски работилници, обекти с обществено значение. Местните екскурзоводи обичат да казват, че в Етъра 1 км означава пътешествие няколко века назад.

ИСТОРИЯ НА МУЗЕЯ

Идеята за създаване на комплекса принадлежи на родения в Габрово архитект и самоук художник Лазар Донков (1908–1976), който е и негов пръв директор. Той споменава, че идеята се родила още през 1949 г.: *В досегашните музейни експозиции не можеше да се постави зрителят в непосредствен контакт с отминалата действителност. Всичко това беше причината – пише Донков – да се роди у мен мисълта да се създаде действащ музей на открито.... за да може миналото да стане видимо, лесно за възприемане и разбиране, да може да се съхрани това огромно национално богатство.* Още през 50-те години той обикаля габровските села, прави стотици снимки и скици на възрожденски къщи, занаятчийски работилнички и технически съоръжения, разговаря

със стари майстори, изучава технологията на занаятите. По поръчка на директорката на Градския музей Ганка Рибарова Л. Донков изработва макети на тепавица, воденица, чарк. В тази връзка възниква идеята за изграждането на действащ музей. Много е писано за Етъра, но малцина са хората, които знаят през какви трудности е преминало изграждането му – *„Идеята ми представляваше революция в музейното дело, а революция с един човек не се прави“*. За осъществяването на идеята Л. Донков обикаля околните габровски села Боженци, Стоките, Батошево, Лютаци, Недевци, където открива оцелели образци на възрожденската архитектура и вижда как се рушат ценни етнографски паметници. През 1961 г. Донков представя проекта си в Окръжния комитет на БКП в Габрово, а с. г. излиза решение за

изграждането на музея. Построяването му започва през 1963 г. и има за цел да представи основните занаяти и архитектурата в габровския край през епохата на Възраждането. Не случайно навремето наричали Габрово „Българския Манчестър“, тъй като негови произведения стигали до Виена, Марсилия, Анадола и Кайро. Водите на р. Сивек задвижват съоръженията в работилниците и мелниците на селището. Първите трудности, на които се натъкват ентузиастите, съвсем не са малко – липса на материал, на работна ръка (броят им отначало е бил едва 7 души!), некомпетентност на работниците при реставрацията, недостиг на транспорт, пречки от бюрократичен характер. Отделно и обстоятелството, че Л. Донков преживява два инфаркта. Въпреки всички спънки, проектът се реализира и официалното откриване на музея става на 7 септември 1964 г. Интересът към него надминава всички очаквания – само до края на годината го посещават 12 000 души. Ще споменем само любопитния факт, че Л. Донков и Г. Рибарова е трябвало да поемат на ден по 20 групи. През 1966–1970 г. се изгражда занаятчийската чаршия, а през 1968 г. етнографският музей се обособява в самостоятелен институт, чийто пръв директор е Лазар Донков. През първата половина на 80-те години на миналия век годишният брой на посетителите достига половин милион души. През 1986 г. е пуснато в действие последното водно съоръжение – ваялицата. През

този период музеят си сътрудничи с унгарския музей на открито „Сентендре“, гостува със своя експозиция в холандския град Делф, в Прага, Бърно и Москва.

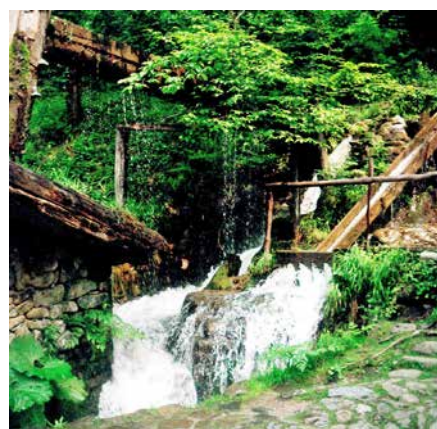
В началото на 90-те години на миналия век музеят се сблъсква с редица трудности. Броят на посетителите драстично намалява (през 1991 г. те са едва 60 000). Освен това голямо наводнение нанася сериозни щети на музея – повредени са изложбената зала, механата, оранжерията. Въпреки тези сътресения, дейността на музея не замира и през втората половина на десетилетието интересът към него отново нараства. През 1996 г. музеят е посетен от 200 000 туристи, а на следващата година прагът му прекрочва 10 милионният посетител – пловдивчанката Мария Николова. През 90-те години става традиция празнуването на Еньовден (празника на билките), възобновява се културното сътрудничество с чуждестранни музеи (в Ирландия, Словакия, Чехия, Литва, Латвия, Естония, Швейцария, Германия, Белгия).

През 1999 г. в музея за пръв път се провежда международен панаир на художествените занаяти с участието на майстори от България, Румъния

и Германия. През 2006 г. над 175 000 български туристи са посетили „Етъра“ в Габрово, като от тях близо 30 000 са чуждестранни туристи, предимно французи, германци, даже туристи от екзотични страни като Перу и Нова Зеландия. Същата година в началото на септември етнографският комплекс е домакин за четвърти път на Международния панаир на народните занаяти. Подобни музеи има в Испания, Австрия, Чехия, Румъния, Унгария и Франция.

ЕТНОГРАФСКАТА ЕКСПОЗИЦИЯ

Преминавайки през мостчето над р. Сивек, посетителят се озовава пред главната занаятчийска и търговска улица (чаршията). От двете ѝ страни се намират 14 къщи работилници. На нея е показана възрожденската архитектура с типичните двукатни къщи, с издадени напред еркери на горния етаж. Във всяка от работилниците пред любопитните погледи на туристите местни майстори демонстрират с оригинални инструменти типичните за този край занаяти – резбарство, грънчарство, билкарство, гайтанджийство, кожухарство, тъкачество, ножарство.

Неписана традиция е всеки турист да си купи симидчета или да се отбие в кафенето, разположено на втория етаж в една от възрожденските къщи, да изпие приготвено на пясък кафе и да опита запазената марка на Габровския регион – бяло сладко. Знае се, че през 19 и началото на 20 в. кафенето е било основен център за събиране и разпространение на информация. За габровското кафене известният наш хуморист Радой Ралин се изразява по оригинален и духовит начин: „Който дойде тук, става друг. (Защото е правено напук!)“

Красимира Мархалева